

บทที่ 2

ระบบการดำเนินคดีอาญาและหลักการค้นหาความจริงในคดีอาญา

ระบบการดำเนินคดีอาญามีแนวความคิดมาจากการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ซึ่งเป็นภารกิจที่สำคัญของรัฐ อันมีเป้าหมายเพื่อทำให้เกิดความสงบและสันติสุขในรัฐ

แนวความคิดในการรักษาความสงบเรียบร้อยในประเทศตะวันตกแบ่งเป็น 2 แนว คือ แนวความคิดว่าประชาชนทุกคนมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย และแนวความคิดว่ารัฐมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยอีกแนวหนึ่ง¹

1. แนวความคิดที่ประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย (popular prosecution)

แนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดแบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) อันถือเป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะฟ้องร้องคดีได้เอง ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายหรือไม่ก็เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ ซึ่งถือได้ว่าประเทศอังกฤษเป็นรากฐานของแนวความคิดนี้

ในอังกฤษ หลักอันเป็นรากฐานก็คือเป็นที่รับกันว่าใคร ๆ ก็เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ (anyone may prosecute) หลักอันนี้สืบเนื่องมาจากพันธะหน้าที่ตามกฎหมายที่มีมาแต่ดั้งเดิมว่า พลเมืองทุกคนต่างมีหน้าที่ในอันที่จะต้องช่วยกันรักษากฎหมายและระเบียบของบ้านเมือง ทั้งนี้โดยที่ขณะนั้นยังไม่มีหน่วยงานตำรวจอย่างในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบในการที่จะให้กฎหมายของบ้านเมืองเป็นไปโดยเรียบร้อย ภาระหน้าที่อันนี้รวมตลอดไปถึงการที่จะดำเนินการฟ้องร้องคดีอาญาใด ๆ ด้วย ดังนั้นผู้ที่ฟ้องคดีอาญาได้ก็อาจได้แก่ผู้ที่ทำหน้าที่พนักงานอัยการ (public prosecutors) เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่อื่น ๆ ของรัฐบาลหรือกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ หรือส่วนการปกครองท้องถิ่น (local authorities) หรือเอกชนทั่ว ๆ ไป และไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการบังคับว่าหากเป็นหน่วยราชการแล้ว จะต้องส่งเรื่องให้พนักงานอัยการดำเนินคดีให้บรรดากระทรวงทบวง กรม ส่วนการ

---

¹ คณิต ณ นคร "วิธีพิจารณาความอาญาของไทย หลักปฏิบัติกับทางกฎหมายที่ไม่ตรงกัน" ในรวมบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์อักษร, 2540, หน้า 311).

ปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ ต่างก็มีสำนักงานกฎหมายของตนเอง มีสิทธิที่จะดำเนินการฟ้องร้องคดีอาญาได้เอง ทั้งนี้เป็นหลักทั่วไปที่มีมาแต่ดั้งเดิม²

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติของอังกฤษในปัจจุบันส่วนมากตำรวจดำเนินคดีขึ้นก่อนโดยอยู่ภายใต้การควบคุมของ "Director of Public Prosecutions" หรือ D.P.P. และในบางกรณี D.P.P. ก็เข้าดำเนินคดีเองหรือเข้าควบคุมอย่างใกล้ชิด ส่วนในศาลในคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนมาตำรวจเป็นผู้แทนแผ่นดิน ส่วนคดีที่พิจารณาโดยลูกขุนก็ใช้ทนาย (barrister) เป็นผู้แทนแผ่นดิน³

แต่นับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ได้มีบทกฎหมายหลายฉบับบัญญัติไว้ว่าการฟ้องคดีอาญาบางประเภทจะกระทำได้อีกต่อเมื่อได้รับอนุญาตยินยอมจากเจ้าหน้าที่บางคนของรัฐ (prosecutions may not be brought without the consent of some public authorities) ซึ่งเมื่อกล่าวโดยทั่วไปแล้วผู้ที่ให้ความยินยอมในเรื่องนี้ได้ก็ได้แก่ Attorney-General คนหนึ่ง หรือ Director of Public Prosecutions (เรียกกย่อ ๆ ว่า D.P.P.) อีกคนหนึ่ง นอกจากนั้นการฟ้องคดีอาญาบางอย่างก็ต้องได้รับอนุญาตจากกระทรวงทบวงกรมหรือส่วนปกครองท้องถิ่นด้วย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีบทกฎหมายจำกัดสิทธิหรืออำนาจในการฟ้องคดีอาญาดังกล่าวมาแล้วก็ยังไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อหลักทั่วไปซึ่งเป็นรากฐานที่ว่าใคร ๆ ก็ฟ้องคดีอาญาได้ เพราะข้อจำกัดดังกล่าวเป็นข้อยกเว้น ความผิดที่อยู่ในประเภทข้อยกเว้นก็เช่น ความผิดฐานเปิดเผยความลับของทางราชการและความผิดฐานปลอมแปลงเงินตรา (Offences against the Official Secrets and Coinage Acts) เป็นต้น คดีอีกประเภทหนึ่งที่กฎหมายมอบหมายให้เป็นอำนาจหน้าที่ของ D.P.P. ที่จะพิจารณาว่าควรจะดำเนินคดีฟ้องศาลหรือไม่ก็ได้แก่ คดีเกี่ยวกับการพิมพ์ โฆษณาเผยแพร่ ซึ่งหนังสือหรือภาพลามกอนาจาร ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้มีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศเกี่ยวกับการที่จะดำเนินคดีแก่ผู้กระทำความผิดประเภทดังกล่าวนี้⁴

ตามหลักการดำเนินคดีอาญาของอังกฤษถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหายและมีสิทธิฟ้องคดีอาญาเองได้ ทั้งนี้ โดยไม่คำนึงถึงว่าคุณคนนั้นจะเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงซึ่งโดยตรงหรือไม่

สำหรับประเทศไทย แม้ มาตรา 28 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้สิทธิผู้เสียหายซึ่งเป็นราษฎรฟ้องคดีอาญาได้เอง แต่ศาลฎีกาก็เคยวางแนวการตีความคำว่าผู้เสียหายไว้ว่าต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง คือได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้น ๆ โดยตรง เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2046/33, 3797-8/40 หรือต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย คือไม่มีส่วน

² อุทิศ วีรวัฒน์, "อัยการสกอตแลนด์และอัยการอังกฤษ", ในอัยการกับการสอบสวนคดีอาญา รวมบทความเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญาในนานาประเทศ (กรุงเทพมหานคร : ชุดีการมาพิมพ์ หน้า 48

³ คณิต ณ นคร. "ปัญหาในการใช้ดุลพินิจของอัยการ". หน้า 34

⁴ อุทิศ วีรวัฒน์, "อัยการสกอตแลนด์และอัยการอังกฤษ", หน้า 49

ร่วมในการกระทำผิดนั้น ๆ ด้วย เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1167-8/30, 4461/39 ซึ่งแนวคำพิพากษาฎีกาดังกล่าวนั้นนักนิติศาสตร์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านไม่เห็นพ้องด้วย เพราะกฎหมายมิได้บัญญัติห้ามผู้เสียหายประเภทดังกล่าวฟ้องคดีแต่อย่างใด

ในประเทศอังกฤษได้พยายามหลายครั้งที่จะจัดให้มีอัยการตามแบบอย่างประเทศในภาคพื้นยุโรป เนื่องจากการฟ้องคดีอาญาโดยประชาชนเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่ายทำให้เกิดความไม่สะดวกและเป็นภาระในการปฏิบัติหน้าที่ฐานะใจทักของผู้เสียหายปรากฏบ่อยครั้งว่าการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหายเป็นใจทักได้กระทำในลักษณะที่หละหลวมและไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากขาดปัจจัยและความอุตสาหพยายามที่จำเป็นในการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรมและเกิดผลเป็นที่น่าพอใจ การมอบความไว้นื้อเชื่อใจให้การดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหายเป็นการเปิดหนทางกว้างให้แก่การกินสินบน การล้มคดีและการประนีประนอมให้แก่กันในคดีอาญา แต่ความพยายามก็ประสบความล้มเหลวตลอดมาด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน สิ่งที่เกิดขึ้นจากความพยายามนี้ก็มีเพียงการออกกฎหมายจัดตั้ง D.P.P. (Director of Public Prosecutions) ขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1879 ในการดำเนินคดีอาญาของ D.P.P. ปัจจุบันอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของ Attorney-General และอำนาจหน้าที่ของ D.P.P. ได้ถูกระบุไว้ในระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการดำเนินคดีฟ้องร้องคดีอาญา ปี ค.ศ.1946 (The Prosecution of offence Regulations 1946, Reg.1) ดังต่อไปนี้ คือ

- 1) คดีความผิดอาญาที่มีโทษประหารชีวิต
- 2) คดีความผิดที่ส่วนราชการได้เสนอมารับ และ D.P.P. พิจารณาแล้วเห็นว่าควรฟ้องร้องดำเนินคดีต่อไป
- 3) คดีความผิดอาญาที่ D.P.P. พิจารณาเห็นว่ามีความสำคัญหรือยุ่งยากหรือมีเหตุผลจำเป็นเข้ามาแทรกแซง

นอกจากนี้ในระเบียบดังกล่าว ได้กำหนดให้ตำรวจมีหน้าที่ต้องรายงานคดีอาญาบางประเภทที่กระทบกระเทือนต่อสาธารณชนเป็นส่วนรวม ให้ D.P.P. ทราบ เพื่อ D.P.P. จะได้เข้ามาดำเนินการต่อไป เช่น ความผิดฐานให้สินบนเจ้าพนักงาน (bribery) ความผิดฐานเจ้าพนักงานกระทำทุจริตต่อหน้าที่ (corruptions) หรือความผิดฐานปลอมแปลงเงินตรา เป็นต้น และ D.P.P. มีอำนาจหน้าที่ในการให้คำแนะนำช่วยเหลือแก่ตำรวจ หรือ Clerk of Justice และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีอาญาตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามที่ Attorney-General สั่ง⁵

⁵ อติศร ไชยคุปต์, ดุลพินิจของพนักงานอัยการในการสั่งไม่ฟ้องคดีอาญา (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, รามคำแหง 2542), หน้า 31

สำหรับคดีอาญาที่มีผู้ยื่นฟ้องแล้วได้ถอนฟ้องไปก็ดีหรือไม่ดำเนินคดีต่อไปภายในเวลาอันสมควรก็จะต้องมีการรายงานไปยัง D.P.P. ด้วยเพื่อที่ D.P.P. จะได้พิจารณาต่อไปว่าการฟ้องคดีหรือการถอนฟ้องคดีนั้นได้กระทำไปโดยสุจริตหรือไม่ หรือเพื่อสาธารณประโยชน์เป็นการสมควรที่จะให้มีการดำเนินคดีนั้นต่อไปไม่ว่าผู้เป็นโจทก์จะได้ขอถอนฟ้องคดีนั้นไปแล้วหรือไม่

อนึ่ง หากพิจารณาเห็นว่าเพื่อสาธารณประโยชน์ D.P.P. อาจเข้าไปแทรกแซงดำเนินคดีอาญาที่ผู้หนึ่งผู้ใดเป็นโจทก์ได้ หาก D.P.P. เห็นเป็นการสมควร

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นว่า มีความผิดบางชนิด มีบทกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการห้ามว่าผู้ใดจะฟ้องต่อศาลไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจาก D.P.P. หรือ Attorney-General ซึ่งในการใช้ดุลพินิจในเรื่องนี้ D.P.P. หรือ Attorney-General จะพิจารณาว่า การที่จะฟ้องหรือไม่ฟ้องนั้น ไม่ได้พิจารณาเพียงแต่ว่าคดีนั้นมีพยานหลักฐานพอที่จะให้ศาลลงโทษได้หรือไม่เท่านั้น แต่ Attorney-General จะพิจารณาตลอดไปถึงด้วยว่าเป็นการสมควรกระทำเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นการใช้ดุลพินิจในลักษณะกึ่งตุลาการ (quasijudicial) จึงเห็นได้ว่าเป็นเรื่องการใช้ดุลพินิจของผู้ทำหน้าที่เป็นพนักงานอัยการว่าควรจะฟ้องหรือไม่ฟ้อง ประการหนึ่ง ไม่จำเป็นที่จำเมื่อเห็นว่าผิดแล้วก็ต้องฟ้องเสมอไป ฉะนั้นถ้า Attorney-General หรือ D.P.P. เห็นว่าไม่เข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าวแล้วก็ย่อมจะใช้ดุลพินิจไม่อนุญาตให้ผู้ใดยื่นฟ้องคดีนั้น ๆ ต่อศาลได้⁶

การพิจารณาพิพากษาคดีของประเทศอังกฤษมีลักษณะต่อสู้กันระหว่างโจทก์ จำเลย ศาลวางตนเป็นกลาง โดยมีลูกขุน (Jury) ซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปมาเป็นผู้พิจารณาคดี อันเป็นพื้นฐานแนวคิดที่ว่า ประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนนั่นเอง

2. แนวความคิดที่รัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย (public prosecution)

แนวความคิดนี้เกิดในประเทศภาคพื้นยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน โดยถือว่ารัฐมีหน้าที่ในรักษาความสงบเรียบร้อยมีการตั้งเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่เฉพาะในการดำเนินคดีโดยเป็นอัยการมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานและควบคุมการพิจารณาให้ดำเนินไปตามกฎหมาย มีผลต่อการดำเนินคดีอาญา ที่องค์กรของรัฐทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรมต่างร่วมมือกันค้นหาความจริงทำให้เกิดระบบไต่สวน (Inquisitorial) ขึ้น ซึ่งถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายมีเจ้าพนักงานของรัฐ คือ อัยการมีหน้าที่ดำเนินคดีอาญา

⁶ อุทิศ วีรวัฒน์, "อัยการสกอตแลนด์และอัยการอังกฤษ", หน้า 59

อย่างไรก็ดี รัฐไม่ได้ผูกขาดการดำเนินคดีอาญาไว้แต่เพียงผู้เดียว แม้ในประเทศที่ถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเคร่งครัดก็มีการผ่อนคลายเป็นเอกชนผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาได้บ้างเช่นกันแต่จะจำกัดประเภทและฐานความผิดไว้⁷

ในการดำเนินคดีอาญาที่ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายโดยมีการมอบให้เจ้าพนักงานรัฐ คือ อัยการ เป็นผู้รับผิดชอบในการสอบสวนฟ้องร้องเป็นหลักเกณฑ์ของระบบอัยการที่สมบูรณ์โดยถือว่าการสอบสวนฟ้องร้องเป็นกระบวนการเดียวกันไม่อาจแบ่งแยกได้ เจ้าพนักงานตำรวจเป็นเพียงเจ้าพนักงานของรัฐผู้มีหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานอัยการเท่านั้น

สำหรับแนวความคิดในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองสำหรับประเทศไทยมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างการที่ประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยและรัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย สังเกตได้จากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไทย มีลักษณะพิเศษตรงที่ใช้หลักผสม คือ ให้สิทธิเอกชนฟ้องคดีอาญาได้ด้วยตนเองขณะเดียวกันก็จัดให้มีพนักงานอัยการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจหน้าที่ฟ้องคดีอาญาด้วยเช่นกัน⁸

จากหลักในแนวความคิดทั้ง 2 ประการดังกล่าวข้างต้นนั้นจึงมีการก่อให้เกิดระบบการดำเนินคดีอาญาเป็น 2 ระบบ คือ ระบบการดำเนินคดีแบบกล่าวหา (Accusatorial System) และการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน (InQuestorial System)

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาว่าการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนนั้นมีสาระสำคัญอย่างไร คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยใช้วิธีการดำเนินคดีอาญาระบบใดเป็นหลัก และมีผลกระทบต่อกรดำเนินคดีอาญาอย่างมีภาวะวิสัย ของพนักงานอัยการมากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้ใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดแนวทางเพื่อแก้ไขปรับปรุงให้การอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.1 ระบบการดำเนินคดีอาญาในศาล

โดยทั่วไประบบการดำเนินคดีอาญาแบ่งแยกได้เป็น 2 ระบบ คือ

การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

และการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน (Inquestorial System)

2.1.1 ระบบกล่าวหา เป็นระบบที่ให้ศาลเป็นกลางปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่มีอยู่อย่างเคร่งครัดโดยมีคู่ความทั้ง 2 ฝ่าย คือ ผู้กล่าวหา และผู้ถูกกล่าวหา นำพยานหลักฐานเข้าสู่การ

⁷ คณิต ณ นคร, "ปัญหาในการใช้ดุลพินิจของอัยการ", หน้า 37

⁸ อติศร ไชยคุปต์, ดุลพินิจของพนักงานอัยการในการสั่งไม่ฟ้องคดีอาญา, หน้า 36

พิจารณาของศาล ผู้กล่าวหาที่มีหน้าที่นำพยานหลักฐานมาสู้ว่าผู้ถูกกล่าวหาได้มีการกระทำ ความผิดส่วนผู้ถูกกล่าวหาต้องนำพยานหลักฐานมาหักล้างข้อกล่าวหา แยกอำนาจการสอบสวนฟ้องร้องออกจากการศึกษาพิจารณาพิพากษา ศาลรับหน้าที่เป็นผู้พิพากษาพิพากษาคดี มีองค์กร ที่เกิดขึ้นในการรับผิดชอบการสอบสวนฟ้องร้องคือ “อัยการ” เป็นเหตุให้ผู้ถูกกล่าวหาพ้นจาก สภาพการเป็นวัตถุแห่งการซักฟอก และกลายเป็น “ประธานในคดี” ไป⁹

ในประเทศระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ใช้ระบบกล่าวหานี้ ซึ่งคู่ ความและตัวแทนของคู่ความมีความรับผิดชอบเบื้องต้นในการค้นหาพยานหลักฐาน และนำ พยานหลักฐานเสนอต่อศาล โดยศาลจะทำหน้าที่ได้ส่วนพิจารณาพิพากษาข้อเท็จจริงนั้น¹⁰

การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา มีทั้งผลดีและผลเสีย

ผลดีของระบบกล่าวหา คือ

1. คู่ความทั้งสองฝ่ายมีสิทธิในการนำพยานหลักฐานเข้าสู้ต่อสู้คดีกันได้อย่างเต็มที่ ตามขั้นตอนวิธีพิจารณาคดีที่มีหลักเกณฑ์กำหนดไว้ โดยผู้ถูกกล่าวหาได้รับการสันนิษฐานไว้ ก่อนว่าไม่ได้กระทำความผิดจนกว่าศาลจะพิจารณาพิพากษาจากพยานหลักฐานที่มีการนำเข้า สู้ต่อศาล ศาลจะต้องพิจารณาพยานหลักฐานของทั้งสองฝ่าย โดยมีความเป็นกลางไม่ลำเอียง

2. มีการแยกองค์กรไว้เป็นสัดส่วน ระหว่างการสอบสวนฟ้องร้องและการพิจารณา พิพากษาคดี เป็นการกำหนดหน้าที่ของคู่ความและศาลซึ่งมีหน้าที่ในการตัดสินคดี มิใช่ให้ศาล เข้าเป็นคู่ความด้วยตนเอง ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดความเสียหายเปรียบของผู้ถูกกล่าวหา

ข้อเสียของระบบกล่าวหา คือ

1. อาจทำให้เกิดความล่าช้า เพราะวิธีพิจารณาความ การให้โอกาสคู่ความทั้งสอง ฝ่าย นำพยานหลักฐานเข้าสู้ต่อสู้ได้อย่างเต็มที่ โดยที่ศาลไม่ได้เข้าไปแสวงหาพยานหลักฐาน เลยทำให้ไม่อาจได้ข้อเท็จจริงที่มีอยู่มาเพื่อพิจารณาพิพากษา อันเป็นผลให้ผู้ถูกกล่าวหาหลุด พ้นจากข้อกล่าวหาอย่างง่าย

2. การพิพากษาของศาลต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานของผู้กล่าวหา ซึ่งถ้าไม่มีหรือ บกพร่อง ศาลจะไม่ลงมาแสวงหาพยานหลักฐาน จึงทำให้ต้องพิพากษายกฟ้อง ปล่อยตัวจำเลย ได้ ถ้ามีเหตุแห่งการสงสัย

ประเทศที่ใช้ระบบกล่าวหา คือ ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย อิสราเอล มาเลเซีย อินเดีย เป็นต้น

⁹ คณิต ฒ นคร, “ปัญหาในการใช้ดุลพินิจของอัยการ”, ในรวมบทความด้านวิชาการของ ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, กันยายน 2540), หน้า 30

¹⁰ L B corzon, A Dictrionary of Law, Second Edition P.5

สำหรับประเทศไทยได้รับเอาระบบกฎหมายของอังกฤษมาใช้ในขณะเมื่อใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 จึงทำให้เกิดคำพูดที่ว่า กระบวนการพิจารณาความอาญาของประเทศไทยเป็น “ระบบกล่าวหา” ซึ่งสอดคล้องกับประมวลจริยธรรมของตุลาการที่ให้ศาลเป็นกลางและวางเฉย (passive) จึงทำให้ระบบวิธีพิจารณาความของไทยเป็นเสมือนระบบกล่าวหา

2.1.2 ระบบไต่สวน

การดำเนินคดีอาญาในระบบนี้ ไม่ได้แยกการสอบสวนฟ้องร้องออกจาก การพิจารณาพิพากษา โดยให้ศาลเป็นผู้ไต่สวนเอง โดยมีเพียงผู้ไต่สวน และผู้ถูกไต่สวน ฐานะของผู้ถูกไต่สวน จึงมีสภาพเป็นเพียง “วัตถุ” (object) แห่งการชักพอกในคดีเท่านั้น ผู้ไต่สวนมีหน้าที่ห้หาความจริง และสิ่งที่เป็นผลร้ายแก่ผู้ถูกไต่สวนด้วย สภาพของผู้ถูกไต่สวนจึงเป็นกรรมในคดี¹¹ บางครั้งมีการใช้วิธีทรมานร่างกายของผู้ถูกไต่สวน

ระบบการไต่สวนมีการรวบรวมการสอบสวนและฟ้องร้องเป็นกระบวนการเดียวกัน รวมทั้งการพิจารณาพิพากษาอยู่ภายใต้อำนาจขององค์กรเดียวคือศาล

เป็นระบบที่ใช้ในบางประเทศแถบภาคพื้นยุโรป ระบบนี้ศาลจะเป็นผู้ค้นหาความจริงจากพยานหลักฐาน บทบาทของศาลจะทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำในการไต่สวน ตรวจสอบพยานหลักฐานและสอบปากคำพยานบุคคล

อย่างไรก็ดี จะพบว่ามีการใช้ลักษณะของการผสมระหว่างระบบไต่สวนของกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรปกับระบบกล่าวหาของประเทศอังกฤษและกลุ่มประเทศที่พูดภาษาอังกฤษรวมทั้งประเทศที่ได้รับอิทธิพลกฎหมายอังกฤษ คือประเทศไทยด้วย

เป็นที่ยอมรับว่าประเทศต่าง ๆ ไม่ได้ใช้ระบบใดระบบหนึ่งแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด เช่น ฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศที่ก่อกำเนิดระบบไต่สวนขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 โดยผู้พิพากษาเป็นผู้ลงมือแสวงหาข้อเท็จจริงไต่สวนพยานในคดีด้วยตนเองร่วมกับอัยการ แต่ในทางปฏิบัติอัยการมีบทบาทน้อยมาก การที่ผู้พิพากษาเป็นผู้แสวงหาข้อเท็จจริงในคดีร่วมกับอัยการนั้นได้ผลดีตรงที่ทำให้ทราบข้อเท็จจริงได้อย่างถูกต้อง มีผลดีและรัดกุมในด้านการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม

แต่ผลเสียก็คือประชาชนเกิดความไม่ไว้วางใจในตัวผู้พิพากษาว่า จะสามารถให้ความเที่ยงธรรมแท้จริงและมองไปว่าผู้พิพากษาเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของรัฐ

¹¹ คณิต ณ นคร , “ปัญหาในการใช้ดุลพินิจของอัยการ” , หน้า 32

อย่างไรก็ดี ฝรั่งเศสได้ยอมรับเอาวิธีพิจารณาความอาญาของอังกฤษมาใช้บางส่วน กล่าวคือเมื่อ ค.ศ. 1791 หลังปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศสก็ตรากฎหมายจัดให้มีลูกขุนขึ้นวินิจฉัยข้อเท็จจริงในการพิจารณาคดีเหมือนอังกฤษ และยอมรับให้มีการฟ้องคดีโดยเอกชนได้ เพราะเดิมฝรั่งเศสถือว่าการฟ้องร้องคดีอาญาเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะ

จากความรู้สึกที่ไม่ไว้วางใจในความเที่ยงธรรมของผู้พิพากษา ซึ่งทำหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงในคดีด้วยตนเอง ทำให้ลูกขุนฝรั่งเศสมีความเห็นอกเห็นใจฝ่ายจำเลย ดังนั้นจึงปรากฏเสมอว่าลูกขุนวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยฝักใฝ่ต่อพยานหลักฐาน แล้วปล่อยตัวจำเลยไปหรือไม่ก็ต่อรองกับผู้พิพากษาให้แก่จำเลยมีฉะนั้นลูกขุนอาจจะวินิจฉัยว่าจำเลยไม่ผิด ในทางปฏิบัติผู้พิพากษามักจะยอมตามข้อต่อรองของลูกขุนซึ่งนับเป็นข้อเสียบางประการของวิธีพิจารณาแบบไต่สวนของฝรั่งเศส

ระบบไต่สวนมีผลดีคือ

1. เมื่อให้อำนาจศาลในการไต่สวน ซึ่งศาลจะเป็นเสมือนผู้กล่าวหา ต้องหาความจริง ทำให้มีการตัดสินลงโทษได้อย่างมาก เนื่องจากผู้ตัดสินและผู้แสวงหาพยานหลักฐาน คือ บุคคลเดียวกัน ทำให้มีการลงโทษผู้กระทำความผิดมาก

2. ในระบบกล่าวหาเคร่งครัดในวิธีพิจารณาความ ทำให้คดีบางคดีผู้ต้องหากระทำความผิดจริง แต่หลุดคดีเนื่องจากวิธีพิจารณาความ เช่นการฟ้องเคลือบคลุม การลี้ภัยในวันเดือนปี เป็นต้น แต่การใช้ระบบไต่สวนไม่มีโอกาสที่ผู้ถูกกล่าวหาจะหลุดพ้นเพราะวิธีพิจารณาความผู้ต้องหาหรือผู้ถูกกล่าวหาจะหลุดพ้นเมื่อไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอ

ผลเสียคือ

1. องค์กรศาลมีหน้าที่รวมทุกอย่างตั้งแต่สอบสวน ฟ้องร้อง พิจารณาพิพากษา จึงไม่มีความเป็นกลาง ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาไม่มีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

2. ระบบไต่สวนมุ่งหาความผิดมากเกินกว่าจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ในการต่อสู้คดีอย่างเป็นธรรม

ประเทศที่ใช้ระบบไต่สวนคือ ประเทศในกลุ่มกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น เยอรมัน เนเธอร์แลนด์

2.2 แนวความคิดพื้นฐานของการดำเนินคดีอาญาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและตามกฎหมาย

จากบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ อันเป็นแนวทางความคิดพื้นฐานในการดำเนินคดีอาญาไว้

มาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้

มาตรา 241 ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรม

2.2.1 หลักที่กำหนดว่าบุคคลทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

บุคคลที่พึงได้รับการปฏิบัติจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายซึ่งต้องได้รับการดูแลคุ้มครองป้องกันเยียวยา ชดเชย สิ่งที่ได้รับ ความเสียหายไปแล้ว ในขณะเดียวกัน ผู้กล่าวหา ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นประธานในคดี (Subject of Right / prozess Subjekt) อันอยู่ภายใต้หลักการที่ว่าบุคคลทุกคนได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด การดำเนินคดีอาญาจะเป็นการกระทำที่เป็นการทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ไม่ได้¹² แนวความคิดนี้ก็มุ่งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลมิให้ถูกระทบจากการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานเกินความจำเป็นในการดำเนินคดี แต่ในขณะเดียวกัน ทุก ๆ คน ไม่ว่าจะมิฐานะทางสังคม ทางการเงิน หรือด้อยฐานะทางสังคมหรือทางการเงิน เมื่อตกเป็นผู้ต้องหา ก็ย่อมต้องได้รับการปฏิบัติเสมอภาคเท่าเทียมกันไม่มีการแบ่งแยกทุกคน กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศต้องมีหลักเกณฑ์ดังนี้¹³

บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้กรอบกติกาของกฎหมายและระเบียบปฏิบัติทางกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยถือว่าทุก ๆ คนต่างเสมอกันในกฎหมายและชอบที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ทุก ๆ คนชอบที่จะได้รับการคุ้มครองอย่างเสมอหน้า

¹² กิติพงษ์ กิตยารักษ์, “ความผิดทางกฎหมายของอาจารย์ คณิต ฒ นคร ในบริบทของการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ในบนเส้นทางแห่งหลักนิติธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2540) หน้า 119

¹³ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, “กระบวนการยุติธรรมทางอาญา กับมาตรฐานสากล” ในบนเส้นทางแห่งหลักนิติธรรม , 2540, หน้า 13

บุคคลทุกคนชอบที่จะเท่าเทียมกันอย่างบริบูรณ์ ในอันจะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาลซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติในการวินิจฉัยชี้ขาด สิทธิและหน้าที่ตลอดจนข้อที่ถูกกล่าวหาใด ๆ ทางอาญา

บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะถูกตัดสินว่ามีความผิดตามกฎหมาย จากการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี

บุคคลใดจะถูกถือว่ามีความผิด อันมีโทษทางอาญาใด ๆ ด้วยเหตุที่ตนได้กระทำหรือละเว้นการกระทำการใด ๆ ซึ่งกฎหมายของประเทศหรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะที่มีการกระทำนั้น มิได้ระบุว่ามีความผิดทางอาญามีได้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่ใช้อยู่ในขณะกระทำความผิดทางอาญานั้นเกิดขึ้นมิได้

การที่จะได้รับการปฏิบัติจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันนั้นจะต้องมีการเริ่มกระบวนการ ตั้งแต่ทุกชั้น ไม่ว่าจะเป็นชั้นสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนต้องให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาตามกฎหมาย หรือคุ้มครองปกป้องดูแลความเสียหายจากผู้เสียหาย ในชั้นอัยการต้องตรวจสอบกลับกรองพิจารณาพยานหลักฐานให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย อันถือว่าเป็นการเริ่มต้นกระบวนการปฏิบัติในระยะก่อนการพิจารณา (Pre-trial) เมื่อถึงขั้นพิจารณา (At trial) ของศาลต้องได้รับความเป็นธรรม ความเป็นกลางจากศาลโดยสันนิษฐานว่าจำเลยบริสุทธิ์ พิจารณาการปล่อยชั่วคราว การรับฟังพยานหลักฐานด้วยความเป็นอิสระจากอำนาจอคติใด ๆ หรือกรณีผู้เสียหายต้องดูแลให้ความเป็นธรรมชดเชยความเสียหาย ซึ่งพึงปฏิบัติได้ตามอำนาจหน้าที่ที่พึงมีต่อผู้เสียหายอย่างถูกต้องและเป็นธรรม เมื่อพิพากษาคดี ขั้นตอนการบังคับคดี (Post trial) ต้องรวดเร็วเป็นธรรมปฏิบัติตามคำพิพากษาและตามสิทธิที่ควรปฏิบัติได้ตามกฎหมาย

ถ้าทุกสถาบันในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาร่วมมือร่วมใจให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย ก็ย่อมจะเป็นการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน อันเป็นผลดีต่อสังคมโดยรวม

2.2.2 การดำเนินคดีอาญาต้องรวดเร็วและมีประสิทธิภาพในการอำนวยความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินคดีอาญา เป็นการดำเนินการด้านการพิสูจน์การกระทำของผู้ต้องหาหรือจำเลยว่ามีความผิดเกิดขึ้นหรือไม่และผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ องค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริงเพื่อให้กระจ่างชัดในหลักดังกล่าว การดำเนินการต้องรวดเร็ว แม่นยำ มีประสิทธิภาพ เพื่อจะทำให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย, ผู้เสียหาย ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความสงบสุขในรัฐ ถ้าเจ้าหน้าที่ในองค์กรในกระบวนการยุติธรรม ปฏิบัติการต่าง ๆ ในการดำเนินการ

ทางคดีอาญา ล่าช้า ไม่แม่นยำ ไม่มีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย อันจะมีผลกระทบต่อสังคมและรัฐตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บุคคลที่เสียหายก็ไม่เชื่อถือ ไม่เชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม อาจประสบปัญหาในการขาดความเชื่อถือในองค์กรกระบวนการยุติธรรม อันจะนำมาสู่การแก้แค้น การไม่สงบสุขในสังคมและรัฐได้ ในขณะเดียวกัน ผู้กระทำความผิดก็จะมีคามไม่เกรงกลัวต่อกระบวนการยุติธรรม จะก่ออาชญากรรมอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย อันจะมีผลทำให้เกิดปัญหาด้านความสงบสุขในรัฐ การป้องกันปราบปรามอาชญากรรมจะด้อยลง จนถึงขนาดไม่อาจควบคุมอาชญากรรมได้

องค์กรในกระบวนการยุติธรรมต้องเน้นการปฏิบัติงานโดยรวดเร็วและมีประสิทธิภาพในการอำนวยความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการจัดการดำเนินการโดยมิให้เกิดความล่าช้าในขั้นตอนต่าง ๆ ถ้าจะทำให้การอำนวยความยุติธรรมล่าช้า ต้องจัดการให้มีการลดขั้นตอนในการปฏิบัติหน้าที่ที่ไม่จำเป็นให้ลดน้อยลง แต่มิใช่จะดำเนินการโดยรวบรัด อันจะทำให้เกิดผลเสียในการค้นหาความจริง

การปฏิบัติการในด้านการอำนวยความยุติธรรมที่ดีเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ต้องยึดหลักเกณฑ์ที่ให้เกิดความรวดเร็ว และต้องมีประสิทธิภาพด้วยอันจะทำให้การให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายสอดคล้อง หลักการอำนวยความยุติธรรมอย่างแท้จริง

2.3 หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญาเป็นเงื่อนไขสำคัญของระบบการดำเนินคดีอาญา (สมัยใหม่) ผลกระทบของระบบกล่าวหาที่เคร่งครัดต่อองค์กรกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย

คดีอาญา ถ้าจะให้ได้พยานหลักฐานอันชัดแจ้งในการวินิจฉัยชี้ขาด ตัดสินคดี องค์กรทุกองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องใช้หลักในการค้นหาความจริง มากกว่าที่จะให้ผู้กล่าวหาเป็นผู้แสวงหาพยานหลักฐานแต่เพียงฝ่ายเดียว จึงจะทำให้อาจไม่ได้พยานหลักฐานเท่าที่ควรอันจะทำให้การพิจารณา วินิจฉัยชี้ขาดคดีผิดพลาดได้ ดังนั้นองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องมุ่งแสวงหาข้อเท็จจริง ต้องช่วยกันค้นหาความจริงมากกว่าที่จะดำเนินกระบวนการพิจารณาตามระบบกล่าวหา ซึ่งดังองค์กรในกระบวนการยุติธรรม ยึดมั่นเคร่งครัดในระบบกล่าวหา มากก็จะมีผลกระทบต่อการทำงานของพนักงานสอบสวน อัยการ และศาลได้

ในประเทศไทย การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญา ในทางปฏิบัติทำให้น่าเชื่อว่ามีลักษณะไปในทางระบบกล่าวหา จึงเป็นการต่อสู้กันระหว่างโจทก์กับจำเลย มีการยึดถือในระบบกล่าวหาตั้งแต่ชั้นพนักงานสอบสวน ชั้นอัยการ จนกระทั่งในชั้นศาล

1. ในชั้นสอบสวน

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) บัญญัติว่า

“การสอบสวน” หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ มาตรา 131 บัญญัติถึงหน้าที่ของพนักงานสอบสวนว่า

“ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามโซ่ และเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิด”

จากบทบัญญัติดังกล่าวนี้ แสดงว่าการสอบสวนจะต้องดำเนินไปโดยพนักงานสอบสวนต้องวางตัวเป็นกลางรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดทั้งที่เป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้ต้องหา

แต่ในทางปฏิบัติหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ พนักงานสอบสวนมักจะทำการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเน้นหนักในทางที่เป็นโทษแก่ผู้ต้องหา ส่วนที่เป็นคุณแก่ผู้ต้องหาจะงดเว้นหรือไม่ยอมรับรวบรวมไว้ในสำนวนสอบสวน เนื่องจากระเบียบปฏิบัติของทางราชการกำหนดไว้เช่นนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งพนักงานสอบสวนได้ตั้งตัวเป็นฝ่ายตรงข้ามกับผู้ต้องหานั่นเอง

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว พนักงานสอบสวนต้องวางตัวเป็นกลาง มีหน้าที่รวบรวมหลักฐานทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้ต้องหา แต่ในความเป็นจริง การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนถ้ามีผู้มาร้องทุกข์หรือกล่าวโทษ พนักงานสอบสวนจะทำหน้าที่โดยเชื่อถือผู้มาร้องทุกข์หรือกล่าวโทษ โดยจะสอบสวนพยานหลักฐาน เฉพาะผู้ร้องทุกข์ หรือผู้กล่าวโทษ เสมือนพนักงานสอบสวนเป็นผู้อยู่ฝ่ายเดียวกับผู้ร้องทุกข์หรือผู้กล่าวโทษ โดยตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์กับผู้ต้องหาตั้งแต่ต้น โดยไม่ได้นำพยานหลักฐานของฝ่ายผู้ต้องหามาวินิจฉัยชี้แจงน้ำหนัก เพื่อรวบรวมพยานหลักฐานและสรุปสำนวนการสอบสวนตามหลักในการค้นหาความจริง ทั้งนี้การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนน่าจะเป็นเพราะเชื่อว่าระบบกระบวนการพิจารณาของไทยเป็นไปในระบบกล่าวหานั่นเอง ซึ่งน่าจะถือว่าเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องการให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิด เพื่อประโยชน์ในการทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่ามโซ่

ต่อมาเมื่อคณะกรรมการกฤษฎีกาได้วินิจฉัยว่าการสอบสวนเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ในการที่จะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ โดยไม่จำกัดว่าการสอบสวนจะกระทำได้เฉพาะพยานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จนกระทั่งปี พ.ศ.2538 ได้มีข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยระเบียบการดำเนินคดีอาญาให้สิทธิผู้ต้องหายื่นคำร้องขอให้พนักงานสอบสวนสอบสวนพยานฝ่ายผู้ต้องหาได้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้น จึงทำให้ในปัจจุบันพนักงานสอบสวนเริ่มเข้าใจบทบาทและหน้าที่มากขึ้น โดยสอบสวนพยานของผู้ต้องหาเข้ามาในสำนวนมากขึ้น แต่ก็มีพนักงานสอบสวนบางท่านก็ยังยึดอยู่ในระบบกล่าวหาอยู่โดยไม่ยอมสอบสวนพยานฝ่าย

ผู้ต้องหา โดยอ้างว่าให้ไปต่อสู้คดีในชั้นศาล จนทำให้มีผู้ต้องหาหลายคนต้องมายื่นคำร้องขอความเป็นธรรมในชั้นพนักงานอัยการอยู่เสมอ

2. ชั้นอัยการ

การดำเนินคดีของพนักงานอัยการ มีอิสระในการใช้ดุลพินิจในการสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง มีอำนาจตรวจสอบกลับกรอกรพยานหลักฐานซึ่งพนักงานสอบสวนได้รวบรวมมา ถ้ายังไม่ชัดเจน อัยการก็มีอำนาจสั่งสอบสวนเพิ่มเติมได้ การวินิจฉัยของอัยการจึงเป็นการให้ความยุติธรรมขั้นต้นแก่ผู้ต้องหาและผู้เสียหายไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ ถ้าผู้ต้องหาไม่ใช่ผู้กระทำความผิด อัยการย่อมต้องมีคำสั่งไม่ฟ้องในขณะเดียวกัน ถ้าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด อัยการควรแสวงหารวบรวมพยานหลักฐานให้เพียงพอเพื่อให้ผู้ต้องหาได้รับโทษ บทบาทของอัยการเป็นกลั่นกรองคดีที่จะขึ้นสู่ศาล ทำหน้าที่ลักษณะกึ่งตุลาการ (quasi – judicial) ซึ่งสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนได้ด้วย แต่ไม่สามารถควบคุมการสอบสวนได้ทั้งหมดทำได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น

อัยการจะต้องไม่คิดว่าเป็นโจทก์ฟ้องผู้กระทำผิดเท่านั้น ต้องปฏิบัติหน้าที่ในเชิงรุก (Active Role) แสวงหาพยานหลักฐานต้องค้นหาความจริง ไม่เพียงแต่คิดว่าฟ้องแล้วให้ศาลเป็นผู้ตัดสินคดี ในการปฏิบัติงานของอัยการ มักจะกล่าวถึงเฉพาะสิ่งที่กล่าวหาว่าจำเลยกระทำผิด ปล่อยให้การแสดงสิ่งที่ป็นคุณแก่จำเลยเป็นหน้าที่ของจำเลยในการพิสูจน์ข้อกล่าวหา เหมือนกับการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน โดยคิดว่าเป็นโจทก์ฟ้องร้องอันเป็นการยึดอยู่ในระบบกล่าวหา จนอัยการบางคนมุ่งมั่นแต่จะทำให้จำเลยถูกพิพากษาลงโทษจำคุกมากกว่า ค้นหาความจริงว่าการกระทำความผิดมีความผิดหรือมีการกระทำโดยจำเลยหรือไม่อย่างไร ด้วยความเป็นจริงแล้วองค์กรอัยการมักจะย้ำเตือนให้อัยการวางตัวเป็นกลาง อย่ามุ่งมั่นเอาผลแพ้ชนะของคดี เพราะอัยการทำหน้าที่แทนรัฐ ซึ่งอัยการในปัจจุบันและในอนาคต ควรแสดงความเป็นกลางด้วยการมุ่งมั่นในการค้นหาความจริง ควรแสดงสิ่งซึ่งเป็นคุณแก่จำเลยด้วย หากจำเลยมีสิทธิตามกฎหมายนั้น ๆ

อำนาจหน้าที่ของอัยการประเทศไทยมีมากในการดำเนินคดีอาญา อัยการประเทศไทยต้องยึดจรรยาบรรณในวิชาชีพให้สอดคล้องกับอัยการในระบบสากลดังที่สมาคมอัยการโลกได้วางมาตรฐานเกี่ยวกับความรับผิดชอบในวิชาชีพสำหรับอัยการ คือให้ปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานสูงสุดของความเที่ยงธรรมและความระมัดระวัง อัยการต้องมุ่งมั่นเพื่อให้เป็นบุคคลที่เห็นได้ประจักษ์ว่า มีความหนักแน่นและมั่นคง มีความเป็นอิสระและมีความเป็นกลาง

อัยการในปัจจุบันยังปฏิบัติหน้าที่ตามที่สิ่งที่เคยปฏิบัติตามกันมา โดยยังไม่ได้ใช้หลักการค้นหาความจริงเท่าที่ควรจะเป็นเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสากลมากขึ้น โดยมักจะปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ฟ้องข้อหาหรือฐานความผิดที่หนักไว้ก่อน
  2. การไม่ระบุสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่จำเลย เพื่อประกอบดุลพินิจในการลงโทษของศาล
  3. การไม่ยอมถอนฟ้อง ถอนอุทธรณ์ หรือฎีกา แม้มีพยานหลักฐานชัดเจนแล้วว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด
  4. การไม่ยอมแสดงบทบาทตามกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของจำเลยหรือผู้ถูกลงโทษในเชิงรุก เช่นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90
  5. การไม่แสดงบทบาทตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 3 ในกรณีถ้าผู้กระทำความผิดยังไม่ได้รับโทษ หรือกำลังรับโทษอยู่ และโทษที่กำหนดตามคำพิพากษานักกว่าโทษที่กำหนดตามกฎหมายที่บัญญัติในภายหลัง อัยการควรร้องขอให้ศาลกำหนดโทษเสียใหม่
  6. การไม่แสดงบทบาทตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 14 ในเรื่องผู้ถูกใช้บังคับวิธีการเพื่อความปลอดภัย
  7. การไม่แสดงบทบาทตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 15
  8. การที่มักจะนำผลการที่ศาลพิพากษาลงโทษจำเลยอย่างรุนแรง มาเขียนเป็นผลงานเพื่อขอพิจารณาความดีความชอบ
  9. การละเลยไม่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของจำเลยที่ถูกขังระหว่างการดำเนินคดีที่ล่าช้า เนื่องจากอัยการโจทก์ยื่นบัญชีระบุพยาน เพื่อนำสืบพยานในศาลมากเกินไปจนจำเลยไม่กล้าตัดพยานดังกล่าวที่ไม่จำเป็นเสีย
  10. ขาดความกระตือรือร้นในการค้นหาความจริง เนื่องจากความเคยชินในสำนวนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนรวบรวมมา
- ได้มีความคิดทางวิชาการกันว่า ปัจจุบันอัยการในประเทศไทยควรเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองในฐานะเป็นโจทก์ฝ่ายตรงข้ามกับจำเลยอย่างเคร่งครัด มาเป็นผู้คุ้มครองดูแลสิทธิของจำเลยด้วยหรือไม่อย่างไรเช่น
- (1) การฟ้องคดีบางประการที่ขัดกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการสอบสวนและขัดกับความเห็นในชั้นคำสั่งฟ้องของอัยการเอง เช่น ข้อเท็จจริงจากการสอบสวนได้ความว่าผู้ต้องหาฆ่าผู้อื่นโดยการป้องกันตัวเกิดสมควรแก่เหตุ หรือการกระทำโดยจำเป็นเกินสมควรแก่เหตุ โดยบันดาลโทสะ ฯลฯ ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาให้อยู่ในดุลพินิจของศาลจะลงโทษจำเลย ในทางปฏิบัติอัยการกลับฟ้องผู้นั้นโดยระบุความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา จึงเป็นการฟ้องที่มีข้อหาหนักกว่าข้อเท็จจริงที่ได้จากการสอบสวนแล้วให้เป็นหน้าที่ของจำเลยจะต้องต่อสู้ในศาลว่ามีได้ฆ่าผู้อื่นตามฟ้องหรือตนกระทำเพื่อป้องกันตัวหรือโดยจำเป็นหรือโดยบันดาลโทสะ ฯลฯ
  - (2) ในทางปฏิบัติหากอัยการจะแถลงข้อเท็จจริงอย่างอื่นในฟ้องหรือโดยวาจา ก็มักจะไปในทางที่เป็นโทษแก่จำเลยเช่น สมัยหนึ่งรัฐบาลเคยขอความร่วมมือจากสำนักงานอัยการสูง

สุดในการปราบปรามผู้กระทำผิดเกี่ยวกับฉ้อหรือยาเสพติด สำนักงานอัยการสูงสุดก็ให้ความร่วมมือโดยทำหนังสือเวียนแจ้งให้อัยการโจทก์มีคำขอในท้ายฟ้องขอให้ศาลลงโทษจำเลยสถานหนักตามนโยบายของรัฐบาลด้วย

ขณะเดียวกัน หากอัยการได้ทราบข้อเท็จจริงที่เป็นคุณเกี่ยวกับจำเลย เช่น ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของจำเลย อันจะช่วยประกอบดุลพินิจของศาลในการพิจารณากำหนดโทษหรือมาตรการอื่นใดแก่จำเลยได้อย่างเหมาะสม อัยการควรแถลงให้ศาลทราบด้วยหรือไม่ รวมทั้งการให้คำแนะนำแก่จำเลยได้ทราบถึงสิทธิต่างๆ ตามกฎหมายที่จำเลยควรได้รับ เพราะข้อเท็จจริงปรากฏว่าจำเลยจำนวนมากเป็นคนยากไร้ไม่มีทุนทรัพย์ว่าจ้างทนายให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดี ต้องสู้คดีไปตามลำพังโดยไม่ทราบเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ของตนที่กฎหมายให้ไว้รวมทั้งวิธีการต่อสู้คดีในศาล ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ทำให้จำเลยที่ยากไร้ต้องเสียเปรียบอย่างมาก

แต่ในทางปฏิบัตินอกจากอัยการจะไม่ได้แนะนำหรือแสดงสิ่งที่เป็นคุณแก่จำเลยให้ศาลทราบแล้ว ในกรณีที่จำเลยแสดงสิ่งที่เป็นคุณดังกล่าว อัยการบางท่านได้ใช้วิธีชักค้ำนพยานหลักฐานเช่นว่านั้น ทั้งนี้เพื่อรักษาผลคดีของรัฐในฐานะเป็นโจทก์ตามระบบกล่าวหาอย่างเคร่งครัด

ดังนั้น อัยการไทยควรปฏิบัติหน้าที่หรือดำเนินคดีอาญาโดยให้เป็นการปฏิบัติโดยทำหน้าที่เชิงรุก (Active Role) ค้นหาความเป็นจริงมีความเป็นภาวะวิสัยให้มากขึ้น โดยมีสิ่งที่จะต้องกระทำมากขึ้นตามประมวลกฎหมายอาญา เพื่อให้การป้องกันปราบปรามอาชญากรรมมีประสิทธิภาพ เช่น¹⁴

1. การคัดค้านกรณีมีผู้ยื่นคำร้องขอคืนของกลาง ที่ศาลได้สั่งริบไว้ตามคำขอท้ายฟ้องของพนักงานอัยการ เพื่อให้มาตรการริบทรัพย์ที่ได้มีหรือได้ใช้ในการกระทำความผิดอาญาตามกฎหมายต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. การยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 39 - 50

3. ควบคุมดุลพินิจของศาลในการกำหนดโทษผู้กระทำผิดโดยยื่นอุทธรณ์, ฎีกา คำพิพากษาของศาลที่ลงโทษจำเลยในระดับโทษที่ต่ำไม่สมดุลกับความร้ายแรงแห่งความผิดที่ได้กระทำไป อัยการไม่ควรพึงพอใจว่าศาลได้พิพากษาลงโทษจำเลยทุกกระทงตามฟ้องแล้ว โดยไม่สนใจระดับโทษที่ลงว่าสมดุลกับความร้ายแรงแห่งความผิดหรือไม่

¹⁴ คณิต ญ นคร, "วิสัยทัศน์อัยการไทย" ในกระบวนการยุติธรรมในมุมมองของ คณิต ญ นคร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2540) หน้า 26-31

4. การยื่นคำร้องขอให้ศาลนำมาตรการตามประมวลกฎหมายอาญา ที่มุ่งให้ศาลวางข้อกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลอื่นที่เด็กอาศัยอยู่ระวางเด็คนั้นไม่ให้ก่อเหตุร้าย
 สิ่งที่อัยการควรกระทำมากขึ้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

1. การตรวจสอบการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยการจับกุม คุมขัง หรือจำคุกบุคคลโดยผิดกฎหมาย โดยยื่นคำร้องต่อศาลตามมาตรา 90

2. การเข้าร่วมเป็นโจทก์ในกรณีเอกชนฟ้องคดีอาญาแผ่นดิน ตามมาตรา 31-32 เพื่อมิให้เอกชนดำเนินคดีอาญาไปในทางเสียหายแก่คดี อันเป็นเหตุให้ศาลพิพากษายกฟ้องและทำให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไป

3. ควรยกเลิกการบรรยายฟ้องคดีอาญาบางประเภทในลักษณะที่เป็นผลร้ายแก่จำเลยเกินความเป็นจริง

4. การใช้วิธีการถอนฟ้องให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น เมื่ออัยการฟ้องคดีแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานไม่เป็นไปตามที่ฟ้องและไม่สามารถแสดงได้ว่าจำเลยกระทำผิดจริง อัยการควรถอนฟ้องมากกว่าที่จะสืบพยานต่อไป เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพประชาชนมากยิ่งขึ้นด้วย

5. การใช้วิธีการสั่งคดีโดยอาศัยหลักการฟ้องตามดุลพินิจ (opportunity principle) เมื่อพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนน่าเชื่อว่าผู้ต้องหากระทำผิด อัยการอาจจะมีคำสั่งไม่ฟ้องก็ได้ เมื่อพิจารณาจากเหตุผลหลายอย่างประกอบ เช่น ตัวผู้กระทำผิด จะเป็นผลร้ายแก่จำเลยมากเกินไปหรือไม่ กระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศจริงหรือไม่ ชัดต่อความรู้สึกทางศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่

3. ชั้นศาล

การพิจารณาคดีของศาล บทบาทการพิจารณาคดีของศาลในการค้นหาความจริงในคดีอาญานั้น ในทางปฏิบัติกับตัวบทกฎหมาย ดูจะยังไม่ค่อยตรงกัน

บทบาทของศาลในการค้นหาความจริง (Fact Finding) ก็เป็นผลมาจากความเข้าใจในตัวบทกฎหมายดังกล่าวต่างกัน กล่าวคือ ผู้พิพากษาส่วนใหญ่ วางตนเหมือนเป็นกรรมการตัดสินในการสู้คดีระหว่างโจทก์และจำเลย ตามแนวทางของระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหา (Accusatorial System) ในขณะที่ผู้พิพากษาอีกส่วนหนึ่งเห็นว่าศาลควรจะมีปฏิบัติการเชิงรุก (take active role) ในการค้นหาความจริงตามแนวทางแบบไต่สวน (Inquisitoria System) เพราะบทบัญญัติในประมวลกฎหมายของไทยเปิดช่องให้ศาลถามพยานได้อย่างกว้างขวาง¹⁵

¹⁵ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, "กระบวนการยุติธรรมทางอาญากับมาตรฐานสากล" ใน บนเส้นทางแห่งหลักนิติธรรม 2540 หน้า 28

ในทางปัจจุบัน ศาลจะวางตัวเป็นกลาง ปล่อยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายคือ โจทก์จำเลยต่อสู้กัน ในทางกฎหมาย ฝ่ายใดปฏิบัติผิดกติกาที่กำหนด โดยเฉพาะตามกฎหมายลักษณะพยาน ศาลย่อมถือเป็นข้อแพ้นะในทางคดี

วิธีการให้ศาลวางตัวเป็นกลางนี้ ได้ผลดีที่ทำให้ศาลไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการไต่สวนพยานด้วยตนเองโดยตรง เหมือนผู้พิพากษาในระบบไต่สวนดังเช่นในประเทศฝรั่งเศส การมีจิตใจเอนเอียงที่จะกระทำทำให้เป็นผลร้ายแก่จำเลยมีน้อยกว่า และทำให้ได้รับความเคารพเชื่อถือจากประชาชนมากพอสมควร

แต่อย่างไรก็ดีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้ห้ามศาลให้ทำการไต่สวนพยานแต่อย่างใด ในทางตรงข้ามมีบทบัญญัติบางมาตรากำหนดให้ศาลค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานต่างๆ ได้อย่างกว้างขวางทั้งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและชั้นพิจารณาคดี

ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง มาตรา 171 บัญญัติว่า “ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการสอบสวนและการพิจารณาเว้นแต่มาตรา 175 มาบังคับแก่การไต่สวนมูลฟ้องโดยอนุโลม”

ดังนั้น ศาลซึ่งมีหน้าที่ไต่สวนมูลฟ้องจึงทำหน้าที่เหมือนพนักงานสอบสวนคือรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ได้ด้วยตนเองเพื่อประกอบการพิจารณาว่าคดีของโจทก์มีมูลหรือไม่ ไม่ได้ทำหน้าที่รับฟัง พยานหลักฐานจากโจทก์หรือจำเลยเท่านั้น

เช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 1621/2506 ซึ่งพิจารณาในการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาแม้เมื่อโจทก์แถลงว่าหมดพยานแล้วศาลก็มีอำนาจสั่งเรียกพยานหลักฐานมาเองเพื่อประกอบการวินิจฉัยทำคำสั่งขึ้นไต่สวนมูลฟ้องได้

ในชั้นพิจารณาคดี กฎหมายก็ให้อำนาจศาลไต่สวนพยานได้เท่าที่สมควรเพื่อค้นหาความจริงในคดีโดยมาตรา 235 บัญญัติว่า

“ในระหว่างพิจารณา เมื่อเห็นสมควรศาลมีอำนาจถามโจทก์จำเลยหรือพยานคนใดก็ได้ให้ถามมิให้ถามจำเลยเพื่อประโยชน์แต่เฉพาะจะเพิ่มเติมคดีโจทก์ซึ่งบกพร่อง เว้นแต่จำเลยจะอ้างตนเองเป็นพยาน”

แต่ในทางปฏิบัติศาลมักไม่ใช้อำนาจดังกล่าว แต่ใช้วิธีวางตนเป็นกลางโดยเคร่งครัดรับฟังเฉพาะพยานหลักฐานที่โจทก์และจำเลยนำมาแสดง ทั้งที่ประเทศไทยไม่ใช่ระบบลูกขุนเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริง แต่ศาลไทยทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายทั้งสองอย่าง เข้าใจว่าจะยึดถือตามแนวทางปฏิบัติของศาลอังกฤษซึ่งมีอิทธิพลเหนือระบบศาลของไทยอย่างมาก

การวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัดนี้แม้จะทำให้น่าเชื่อถือศาลมิได้เอนเอียงไปฝ่ายใด แต่ผลเสียที่เกิดตามมาก็คือข้อเท็จจริงที่ศาลได้รับมาจากการพิจารณาคดี อาจจะไม่ใช่ว่าเรื่องที่เกิดขึ้นจริงๆ ก็ได้ทำให้เป็นธรรมตามกฎหมายและความเป็นธรรมตามความเป็นจริงสวนทางกัน และทำให้การป้องกันปราบปรามอาชญากรรมไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร

นอกจากนี้ การวางตัวเป็นกลางคอยควบคุมให้โจทก์-จำเลยปฏิบัติตามกติกากการต่อสู้คดีโดยเข้มงวดจนเกินไป ก็มีปัญหาบางประการโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ดุลพินิจยกฟ้องคดีโจทก์ที่เกิดผิดพลาดทาง “เทคนิค” เช่น การพิมพ์วันเวลาที่เกิดเหตุคลาดเคลื่อน พิมพ์ชื่อจำเลยผิด โจทก์ลืมลงชื่อฟ้อง ฯลฯ

กระบวนการยุติธรรมจะต้องร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดี (1) การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยต้องเป็นเรื่องที่ทุกองค์กรในกระบวนการยุติธรรมร่วมมือกันค้นหาให้ได้ความจริงในคดีตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution / officialklage) แต่ละองค์กรไม่ใช่คู่ต่อสู้ของกันและกัน

การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ มีสาระสำคัญคือ การที่ทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรมจะต้องร่วมมือกันค้นหาให้ได้ ซึ่งความจริงว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิดที่แท้จริง แล้วนำตัวผู้กระทำความผิดนั้นมาดำเนินการลงโทษ หรือแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมเพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดนั้นอีก อันเป็นหลักประกันให้แก่ประชาชนได้ว่า ความชอบธรรมที่บุคคลจะพึงดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขนั้นย่อมได้รับความคุ้มครองจากรัฐ และความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลักประกันดังกล่าว

การร่วมมือกันภายในกระบวนการยุติธรรมที่จะก่อให้เกิดพลังที่มากกว่านั้น จะน่ากลัวแต่เฉพาะสำหรับมิชฉาคนที่กระทำการให้เป็นภัยต่อสาธารณชนเท่านั้น เพราะการร่วมมือกันภายในกระบวนการยุติธรรมที่มุ่งหมายจะให้เกิดขึ้นคือการร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดี หากใช้ร่วมมือกันกระทำการเป็นเหล่าร้ายเสียเองไม่ โดยเนื้อหาแล้วองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรม มิใช่คู่ต่อสู้ของกันและกัน หากแต่ถือว่าเป็นฝ่ายเดียวกัน ที่จะต้องร่วมมือกันหาผู้กระทำผิด ฉะนั้นการร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดีย่อมเป็นวิถีทางสำคัญที่จะทำให้กระบวนการยุติธรรมได้ทำหน้าที่ของตนอย่างแท้จริง¹⁶

พนักงานอัยการ ซึ่งเป็นโจทก์ในคดีอาญาก็เป็นคู่ความเพียงตามรูปแบบโดยเนื้อหาใช้คู่ต่อสู้ของจำเลยไม่ หากแต่มีหน้าที่ต้องอำนวยความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายเช่นเดียวกับศาล จึงจะต้องกระตือรือร้นที่จะค้นหาความจริง กระบวนการยุติธรรมของไทยจะต้องร่วมกันตรวจสอบเพื่อให้ได้ความจริง การที่เจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมจะทำหน้าที่ร่วมมือกันค้นหาความจริง

¹⁶ คำกล่าวเปิดการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “กระบวนการยุติธรรมจะร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดีอาญาได้อย่างไร” โดย ดร.คณิต ณ นคร วันพุธที่ 28 กุมภาพันธ์ 2539 ณ สำนักงานอัยการสูงสุด ถนนรัชดาภิเษก กรุงเทพฯ ใน กระบวนการยุติธรรมในมุมมองของ คณิต ณ นคร 2540

ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น คือเจ้าพนักงานเองจะต้องมีความเป็นภาวะวิสัย (objectivity) กล่าวคือ ต้องมีความเป็นกลางและมุ่งอำนวยความสะดวก

พนักงานสอบสวนต้องยึดถือหลักฟังความทุกฝ่ายโดยจะต้องรวบรวมหลักฐานทั้งที่เป็นผลร้ายและผลดีแก่ผู้ต้องหา ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131, 138 ได้มีบัญญัติชัดเจนอยู่แล้ว เพื่อประโยชน์ในการใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการในการสั่งคดี และอาจใช้แถลงต่อศาลเพื่อประกอบการใช้ดุลพินิจ กำหนดโทษที่เหมาะสมได้ ส่วนพนักงานอัยการต้องมีความเป็นภาวะวิสัย ที่จะต้องตรวจสอบอย่างรอบคอบและเที่ยงธรรม การสั่งฟ้องเพื่อให้ศาลวินิจฉัยไม่ว่าปัญหาข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย หากการปฏิบัติหน้าที่ดีของอัยการไม่พนักงานอัยการมีอำนาจและหน้าที่จะกระทำเพื่อประโยชน์แก่จำเลย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คดี ในส่วนของศาลต้องดำเนินการตามบทบาทในการค้นหาความจริงในคดีอย่างกระตือรือร้น (active) ทำนองเดียวกับศาลในประเทศภาคพื้นยุโรป ไม่ควรวางเฉย (passive) ดังเช่นศาลในประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ความเป็นภาวะวิสัยความร่วมมือในการค้นหาความจริงของทุกฝ่ายจะเป็นการทำให้การอำนวยความสะดวกดำเนินไปอย่างชอบธรรม

อนึ่ง ปัจจุบันประเทศไทยได้ทำการพิจารณาคดีระบบค้นหาความจริงในศาลมาใช้เต็มรูปแบบในการพิจารณาคดีของศาลปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 ซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้เกิดความเป็นระบบแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น เพราะศาลจะเป็นผู้ค้นหาความจริงแห่งคดีด้วยตนเองโดยตลอด ดังนั้น หากมีความเป็นไปได้ในโอกาสต่อ ๆ ไป ก็ควรนำรูปแบบของการพิจารณาคดีของศาลปกครองมาปรับใช้ในคดีอาญาของศาลยุติธรรมให้มากยิ่งขึ้น โดยการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอื่น ๆ ซึ่งจะช่วยในทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญา ปฏิบัติหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญาอย่างมีภาวะวิสัยและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น